

В. Н. Перетцъ.

„FILAR WIARY”

и

„Księga Smerci”,

архієп. Лазаря Барановича.

Оттискъ изъ журнала „Кіевская Старина”.

КІЕВЪ.

Типографія Императорскаго Университета Св. Владимира
Н. Т. Корчакъ-Новицкаго, Михайл. ул., д. № 4-й.

1898.

THE

WALL

WALL

WALL

WALL

WALL

В. Н. Перетцъ.

„FILAR WIARY”

и

„Księga Smerci”,

архієп. Лазаря Барановича.

Оттискъ изъ журнала „Кіевская Старина”.

INSTYTUT
BADAŃ LITERACKICH PAN
BIBLIOTEKA
00-330 Warszawa, ul. Nowy Świat 72
Tel. 26-68-63

КІЕВЪ.

Типографія Императорскаго Университета Св. Владимира
Н. Т. Корчакъ-Новицкаго, Михайл. ул., д. № 4-й.
1898.

Дозволено цензурою. Г. Киевъ, 7 декабря 1898 года.

8037

„Filar Wiary“

вновь найденное сочинение Лазаря Барановича.

I.

Галатовскій въ посвященіи своего труда „Stary Kościół zachodni“ ¹⁾ такъ пишетъ о архіепископѣ Черниговскомъ, Лазарѣ Барановичѣ:

„Masz wielką mądrość y naukę którey nauki albo mądrości przez pracę swoją w młodym wieku po różnych Akademiach y Kollegiach, to w Wilniu, to w Kiiowie, to w Kaliszu z pilnością się starałeś dostąpić... Te dary od Boga sobie darowane inszym też ludziom darujesz, a przez nich do morza głębokiego Boga, na pomnożenie chwały Bożej obracasz; bo naprzód z Cathedry szkolney ucząc w Collegium Kiiowskem młodzi dla dostąpienia wyzwolonych nauk zgromadzoney podawałeś, gdy Philosophią tradowałeś, potym z Cathedry kaznodzieyskiej w Cerkwiach różnych Narodom różnym naukę zbawienną przepowiadałeś... Teraz świętobliwość T. już naukę swoją nie tylko ustnie z Ambony Cerkiewney, ale y Xiegami swemi Chrześcianom Prawosławnym podaiesz, gdy z Typographiey *Miecz, Trąby, Lutnię, Miarę, Żywoty S. S., Xiege Rodzau Xiege Smierci y Xiegi insze światu* podałeś...

¹⁾ Stary Kościół zachodni nowemu Kościołowi rzymskiemu pochodzenie Ducha S. od Oycy samego nie od Syna pokazuje 1678, 2 i 3 неумер. стр.

Далѣе Галятовскій хвалитъ Л. Барановича за его добродѣтели и щедрость, благодаря которой было выстроено и обновлено много церквей, и наконецъ перечисляетъ всѣ должности и почетныя званія, которыми архипастырь былъ награжденъ за свои труды.

Для насъ важно это краткое перечисленіе трудовъ Л. Барановича, данное Галятовскимъ до 1678 года,—важно потому что является свидѣтельствомъ современника, и потому еще, что вообще въ спискахъ трудовъ Барановича, данныхъ библіографами нашего времени, мы находимъ нѣкоторое несогласіе, порою же—неполноту. Задачей нашей будетъ прежде всего—выяснить, что изъ богатой южно-русской литературы XVII вѣка принадлежитъ перу Барановича, а за симъ указать на одинъ памятникъ, не отмѣченный ни кѣмъ, хотя среди отмѣченныхъ напр. Эстрейхеромъ—есть кое какіе, внушающіе подозрѣніе.

Что это были за „księgi insze“, о которыхъ упоминаетъ Галятовскій? Попробуемъ опредѣлить число изданій и сочиненій Барановича, положивъ въ основаніе, какъ несомнѣнное, свидѣтельство Галятовскаго и въ помощь ему—данныя, сообщаемыя библіографами. Краткія свѣдѣнія даетъ преосв. Филаретъ ¹⁾, П. М. Строевъ ²⁾, болѣе-же подробныя находимъ въ монографіи Н. Θ. Сумцова ³⁾, затронувшей матеріаль, неизвѣстный другимъ, и въ монументальномъ трудѣ Эстрейхера ⁴⁾.

Н. Θ. Сумцовъ, какъ самъ сообщаетъ ⁵⁾, пользовался при составленіи своего списка трудовъ Барановича хронологическимъ указателемъ Ундольскаго, указателемъ А. Попова къ библіотекѣ Хлудова, указателемъ Московскаго Архива Иностранныхъ

¹⁾ Преосв. Филаретъ. Обзоръ русской духовной литературы, изд. 3. 1884 г. стр. 207—208.

²⁾ П. М. Строевъ. Библиологическій словарь. 1882, стр. 185—186, и Черниг. Епарх. вѣд. 1864 г. неоф. ч. стр. 423,

³⁾ Н. Θ. Сумцовъ. Къ исторіи южно-русской литературы семнадцатаго столѣтія. I, Лазарь Барановичъ. Харьковъ 1895.

⁴⁾ Estreicher. Bibliografia Polska. Część II, t. I, Ogólnego Zbiorn t. VIII. Kraków 1882.

⁵⁾ Сумцовъ. Лаз. Барановичъ стр. 36.

дѣлъ и помянутой выше статьей Строева, статьею Максимовича въ III томѣ его сочиненій (ближняя старина южноруссовъ) и нѣкоторыми другими, не названными пособіями; въ числѣ ихъ были между прочимъ и „*Historia literatury polskiej*“ Вишневскаго. Что до Эстрейхера, то списокъ данный имъ, въ нѣкоторыхъ отношеніяхъ полнѣе, составленнаго г. Сумцовымъ.

Нижеслѣдующій списокъ составляю, главнымъ образомъ руководствуясь данными Галитовскаго, экземплярами И. Публ. Библ. въ СПБ., по которымъ описаны отмѣченные * номера. Этотъ основной списокъ дополняю данными Сумцова, Эстрейхера, Строева и Филарета, обозначая ихъ для краткости чрезъ буквы С, Э, Стр. Ф. Правописаніе подлинника вездѣ сохранено.

І* Меу́ Дѣвны | ѣжѣ ѣсть глѣ Бжій. | на по́моць Цркви
Кою́ющей, | нзъ ѣсть Хѣыхъ поданный. | нлн | книга проповѣдї
слова Бжго | юже соо́рзжн | Гдѣхъ поспѣшествующъ н слово
ѣтверждающъ, | Лазарь Барановнухъ | Ёпѣхъ Чернѣговскій
Новгородскій н прѣ; | Типомъ нзддѣсѣ въ сто́й вели́кой | худотворной
Лавръ Пехѣрской Кіевской. | Въ лѣто ѿ Созданїа Мїра,
зрод. | ѿ Рождества же Хѣа хххх (1666). Въ листь 28 нен. + ххд +
3 нен. стр.

Выписанное заглавіе стоитъ въ срединѣ виньетки, занимающей весь заглавный листь. Въ самомъ верху херувимъ съ мечами въ рукахъ. Подъ нимъ Христосъ—Царь на конѣ ведущій въ бой конные полки святыхъ; ниже „два меча“—пр. Давидъ и ап. Павелъ (между ними помѣщается заглавіе)—оба съ мечами: на одномъ написано „ветхій завѣтъ“—на другомъ „новый завѣтъ“. Внизу слѣва лежатъ апостолы Іоаннъ и Іаковъ Зеведеевъ;—справа вел. муч. Екатерина и Варвара. Въ самомъ низу—морское сраженіе на ладьяхъ Христа со святыми противъ антихриста съ какими то людьми въ круглыхъ шляпахъ съ полями. Изъ устъ тѣхъ и другихъ—мечи.

На оборотѣ вирши „на его пресвѣтлаго Царскаго Величества знаменіе“. Самое „знаменіе“—на I-й ненум. стр.: Вверху крестъ, ниже орелъ, и генеалогическое древо. По сторонамъ сверху: звѣзды и три короны, ниже—Богородица и

Христось, орелъ побивающій птицъ и Георгій Побѣдоносецъ. Въ самомъ низу, по сторонамъ древа—свв. Борисъ и Глѣбъ около пальмъ, на вершинѣ которыхъ гнѣзда съ орлятами.

На 2 нен. стр. обращеніе къ царю Алексѣю Михайловичу, на 19 нен.—къ читателю.

Предъ каждымъ словомъ далѣе — картина на соотвѣтствующій праздникъ 1).

П* Zywo ty | Świąt ych | ten Apollo pieie | jak ci działali | Niech tak każdy dzieie. | Na błogosławiącą Rękę Jako na Takt jaki patrząc | Jaśnie przewielebnego w Bogu Je^o Mosci Oyca | Łazarza Baranowicza | Archiepiskopa Czernihowskiego | Nowogrodzkiego et caet. | Chwalcie Boga w Świąt ych iego. Psalm: 150 | Spiewalismy wam, à nie skakaliscie. Mat. 11. | Z Typo-graphiey Kijowo-Pieczarskiey. | Roku Panskiego, 1670. | 4°; на обор. тит. листа посвященіе „Krolowi wiekow“... стр. 4 нен. + 404. (последніе 32 заклеены на верху въ экз. СПб. Публ. Б. 2). Кромѣ того къ нимъ приплетена рукопись уставомъ XVIII в., содержащая:

1) Ѡ седми седмица настоящаго вѣка, ѿже ёсть уѣукаго жнтіа ѿко оѣбо седмироуисленнымъ ѿзмѣреніемъ ѿполняются дни и лѣта уеловѣкомъ даже до совершеніа возраста уеловѣческа ѿ средовѣчнаго и старостн.

2) Молитва: Ѡ великѣи царю вседержителю miłostiwyi Hos-podi Isuse Christe Boże nasz...

III. Apollo Chrześciański. Kijów. 1670. pierar. (sic) Э. Не есть-ли это — ниже описанное IV * сочиненіе, съ невѣрно переданнымъ заглавіемъ, что у Э. перѣдко?

IV* Lutnia | Apollinowa | Koźdey | sprawie gotowa | Na błogosławiącą rękę iako na takt iaki patrząc | iasnie w Bogu przeoswieconego | iego mosci oyca | Łazarza Baranowicza | archiepiskopa czernichowskiego | y wszytkiego Siwierza, | z Typo-graphiey Kijowo-Pieczarskiey. | Roku Panskiego, 1671. 4°. На обор. титульн. листа гербъ и стихи. Стр. 4 нен. + 552 + 32 нен. 3).

1) Второе изданіе вышло въ 1686 г. С. Э, Ф. 207 стр., Стр. 185.

2) Книга посвящена царевичу Теодору Алексѣевичу. С, Э, Ф. 207 стр.

3) С, Э, Ф. — („Лица Аполлонова“ стр. 208).

V. Rozmowy o wierze. Kijów. 1671. 3.

VI* Трѣхъ на дни | Нароуиныхъ прѣзиднико | Гдѣи, Бгоро-
днны, апдски, | Прруескихъ, апдски, мунуески, | стлскихъ, уздо-
творцѣ, Бесрѣбреникѣ, Блгоуестивагѣ Црл ѿ | Кнзѣи, ѿ про: ѿже
Лазарь | Бѣрановнуъ Млтию Бжїею | Правослѣ: "Архіеппъ: Уер-
нѣгѣи Ногорос: | ѿ про: Силою Бжїею Вострѣви, Послушл гл: |
ѿко Трѣхъ вознеси гл тво, ѿ | возвѣсти людемъ мой. Ісх: ѿн. |

Тупомъ | въ Стой Великѣ уѣдотво: Лавръ Кієво | Печерской,
 Ставропигін архієп: Кѡста: Патріархи Вселѣнскаго напечѣта. | въ
 лѣто ѿ Созданія Міра. зрѣк, | ѿ Ржества же Хрѣтова аход. Въ
 листъ; листовъ (крѡмѣ заглавнаго) 9 нн. + 403 + 4 нп. ').

Заглавіе въ вишѣтѣхъ во весь листъ. Наверху три ангела за трапезой, ниже трубящій ангелъ; надъ самой рамкой, въ которой приведенное заглавіе—Богородица, по сторонамъ ея—Іоакимъ и Анна. По бокамъ въ медальонахъ святые. Въ самомъ низу, подъ сводомъ два святителя: одинъ (слѣва) лопатой разрыхляетъ почву у корня дерева, второй—стоитъ съ четками и жезломъ.

На обор. рядъ эпитафій. Далѣе—стихи на титулъ книги, на „знаменіе его царскаго пресвѣтлаго величества“, самое знаменіе: Духъ Св. въ видѣ голубя съ вѣткою, подъ нимъ гербъ—двуглавый орелъ подъ 3-мя коронами, ниже львы крылатые, Георгій Побѣдоносецъ, еще ниже двуглавый малый орелъ.

Въ самомъ низу, по сторонамъ третьяго орла, надъ главами котораго благословляющая Богородица—съ боковъ царь Ал. Мих. и царица Наталья Кирилловна, ниже ихъ—царевичи: Ѳеодоръ, Іоаннъ и Петръ Алексѣевичи. За симъ—предисловія къ царю и читателю.

Послѣдній—(а м. б. и первый, но переплетенный въ концѣ) листъ книги, послѣ оглавленія также весь украшенъ аллегорической картиной—той-же, что и заглавный листъ, съ небольшою отмѣной: вмѣсто заглавія—двѣ руки держащія спускающійся на двухъ цѣпочкахъ крестъ; внизу—двѣ простертыя къ нему, какъ бы молитвенно, руки.

1) С. 9. (Trudy), Ф. 207, Стр. 185; 2-е издание 1679. С. 9. Ф.

VII. Слово на Воскресеніе Христово. Новгородъ-Сѣверскъ. 1675. 4^о, 9 лл. С; по Э—1674 г. (стр. XVIII).

VIII. Слово на Св. Троицу. Новг.-Сѣв. 1675. 4^о. 8 лл. С; по Э.—1674 г. (Słowo na światuju trojku).

IX. Слово на Благовѣщеніе Пресвятой Богородицы 1675. 4^о. 4 лл. С; по Э—1674 г. (Słowo na preswatoj Błahorodicy (sic).

X* Nowa Miara | starey wiary, | Bogiem udzielona Jasnie w Bogu Przeoświeconemu | Jego Mości Oycu | L a z a r z o w i B a r a n o w i c z o w i | Archiepiskopowi Czernihowskiemu, | Nowogrodzkiemu y wszytkiego | Siewierza. | Na Wymierzenie Władzy s-o Piotra, y Papieżow Rzymskich | y Pochodzenia Ducha s-o od Oyca | Ktora aż do was dosięgła. |

Z Typographiey Archiepiskopskiey w Nowogrodku | Siewierskim zostaiącey. Roku Pańskiego 167... |

Aże tysiąc lat, jako dzień wczorayszy. Psal: 89 v. I. według | komputu Prorockiego od Narodzenia Pańskiego | ieszcze y dnia drugiego nie masz iak iest wydána. |

Krolowi wieków niesmiertelnemu, niewidzialnemu sa | memu Bogu czesc y chwała, na wieki wiekow. A. | I. Tim: I. v. 17.

4^о. стр. 26 нenum., 1—114 нум.+32 неп.+ (123—354) нум. На обор. тит. листка посвященіе въ стихахъ автору „Starey Wiary“ Павлу Боймѣ; на 2-й нenum. стр.—образъ Богородицы сидящей у креста съ младенцемъ на рукахъ ¹⁾.

XI Вечерній плачь и заутренняя радость. Кіевъ. 1676 С у Э: „Płacz o przesłowni (sic) Caria“; Ф, 208; Стр. 185:

„Вечеръ водворися плачь и заутра радость. Плачь яко великій государь, даръ и великій князь Алексій Михайловичъ, всея Великія и Малыя и Бѣлыя Россіи самодержецъ... въ 30 день мѣсяца іаннуаріа, по пренесеніи мощей святаго Ігнатія Богоносца, отъ земнаго до небснаго царствія, третьей години въ ночь, до Бога въ Троицы славимаго пренесеса. Радость же, яко еще за живота отъ плода чрева своего посадилъ на престолѣ своемъ Божію милостію великаго государя царя и

¹⁾ Въ Эзв. Публ. б. дата стерта; по Э и С—1676; по С это изданіе вышло то въ Ново-Сѣв. (стр. 30), то въ Кіевѣ (стр. 131); 2-е изданіе—1679 С.

и великаго князя Теодора Алексіевича, всея Великія и Малыя и Бѣлыя Росіи и многихъ государствъ и земель восточныхъ и и западныхъ и сѣверныхъ отчича, и дѣдича, и наслѣдника, и государя и обладателя. Тотъ плачъ со радостью трудолюбіемъ ясне въ Богу преосвященнаго его милости господина отца Лазара Барановича, архіепископа Черниговскаго, Новгородскаго и всего сѣвера, въ року 1676 мѣсяца февруаріа дня 13 списася". (Сборникъ Новгор. Софійскаго Собора, нынѣ СПб. Дух. Акад. въ 4^о, конца XVII в. 152 л., на лл. 125—152).

XII O chirolonii (хиротоніи) siriecz o rukopołożenii Nowog-Siewiersk. 1676. Э; соч. очевидно на славянскомъ языкѣ. Упоминается только у Эстрейхера. Намъ не встрѣчалось.

XIII. Księga śmierci albo krzyż Chrystusów. Nowogr. Siewiersk. 1676. Э; упоминается выше—Галатовскимъ.

XIV*. Księga Rodzaiv | w ktorey | Pálcem Oycowskim nápisáne | Na paczátku było słowo | Zdrowi czytaycie; w sercu go chowaycie, | za co się wpisać w księgi żywota | spodziewaycie z ktorey się národził Jesus | Przez Jaśnie w Bogu przeoświeconego. | Jego Mości Oyca | Łazarza Baranowicza | Z Bożej łaski Archiepiskopa | Czernichowskie^о, Nowogrodzkiego, y wszytkie^о Siewierza. | Maryey | nie vżytecznego słuęę. | Gdy vczyńicie wszytko co wam rozkázáno, mowcie: słudzy | nie vżyteczni iestesmy: Cosmy byli winni vczyńić, | vczyńilismy. Luc: 17. v. 10.

W Typographiey Archiepiskopskiej w Nowogrodoku | Siewierskim zostaiącey utworzona. R. P. 1676. 4^о. 54 лл. ненумер.; на обор. посл. листа, служащаго обложкой—опечатки. На оборотѣ 1 л. изображение Богородицы съ младенцемъ Христомъ. Подпись кириллицей:

Горѣ близъ Чернігова воддѣнскѣя звѣна | там уздами свѣтлѣеть Прѣстава Панин. | В монастырѣ во храмѣ Пани Стого, | внизерунокъ тѣ власны ѡбрѣза ѹного ¹⁾.

XV. O przygodach życia ludzkiego. Czernihów 1678. С. (со ссылкой на Wiszniewski, Hist. lit. polsk. VIII, 389).

¹⁾ Э; С цитируя Галатовскаго—послѣ названій этого и предыдущаго сочиненія—ставитъ знакъ (?).

ХУП* Предисловіе къ книгѣ:

Въ типографіи є Мн: Поговорской. | року ѿ ро Хѣд, ахон.
Въ листѣ. 70 лл. (въ экз. И. Публ. библ.).

Заключається оглавлення фразою: «И тако Бжю вѣгодѣтию конѣць прїемаєть сѣа кнїга Ѧнѣолѣгїѡнъ¹⁾»).

XIX Слово благодарственное Иисусу Христу 1680. С., стр. 140.

Dwie mądre Panny, pod Krzyżem stoia, |

Nowa mu boleść zadaie,

Pzez | Jaśnie w Bogu Przeoświeconego Jego Mści Oycá | Łazarza
Baranowicza | z łaski Bożej. Prawosławnego, Archiepis |

<https://rcin.org.pl>

kopa Czernihowskiego Nowogrodz | kiego y wszystkiego Siewierzá | policzone, | y drogą idącym vważaniu y vpatrowaniu | podane. | Vważaycie, y vpatruycie. | W Typographiey Monásterá S. Troycy Ilińskiego | Czernihowskiego. Roku 1680. 4° стр. 82 нен.+355 ¹⁾).

На обор. тит. листа: на гнѣвъ врагъ мойхъ | простерлъ ѣснѣ рѣкѣи своѣ. | Жаломъ рѣз. | Perfer et obdura; patientia plurima mollit. | Quae humanū corrigere ingenium. Приложены на отд. листахъ:

1) Аллегорическая картина: Христосъ распятый на крестѣ. Двѣ женскія фигуры приносятъ къ подножію сердца.

2) Аллегорическое изображеніе побѣды Московскаго государства надъ невѣрными. Вверху Св. Троица, внизу воинъ гонитъ невѣрныхъ, за нимъ—святители и духовные въ православному облаченіи.

Кромѣ того—въ текстѣ (не нум.) изображеніе Богородицы тоже, что и въ сочиненіи „Księga Rodzaju“ съ тою же надписью кириллицею, и виньетка изображающая торжество христіанства съ надписью вверху: veni vidi vici. Въ нумерованномъ предисловіи посвященія и обращенія частью на польскомъ, частью на ц.-славянскомъ языкѣ.

XXI* W Wieniec Bożey Mátki | SS. Oycow kwiatki. | Naswiętszey Panny | sertum, | ex floribus ss. Patrum | Decerp- tum | I ten który sobie sprzyjá, áby zakwitło ciáło | Iego, z zemi swey, obracájąc się w ziemię, | Wieniec, | kwiatki przynosi: | Jáśnie w Bogu Przeświecony Je^o Mśc Oćiec | Łazarz Baranowicz | Prawosławny Arhiepiskop. Czernihowski, | Nowogrodzki y wszystkiego Siewierzá | Z Typographiey Archiepiskopskiej Czernihowskiej. | Roku od Narodzenia Panskiego 1680. Przybyszowego. | Do Natury człowieczey że Pan przybył z niebá | Przybyszá nam takiego dawno było trzeba. | 4° стр. 6 нен.+80 +143 ²⁾). На обор. тит. листа похвала Восточнымъ отцамъ Церкви въ стихахъ и стихотвореніи на Пѣснь Пѣсней I v. 8. Гряди съ Ливана.

¹⁾ С., Э., Ф. 208.

²⁾ С. (невѣрно показано число стр.); Э.

На первой ненум. стр. аллегорическое изображеніе: на верху Богородица со сложенными молитвенно руками на тронѣ. Внизу два епископа въ облаченіи держатъ вѣнецъ, находящійся между ними. Въ ногахъ ихъ, между фигурами—земной шаръ.

XXII* Благодать ѿ истиннаго | Іисъ Хрѣтомъ | бысть, | егда ѿ негѣ | Іоаннъ Алѣксѣевнѣ | Знаменіюуи блгодать. | ѿ | Петръ Алѣксѣевнѣ | Знаменіюуи истиннаго | поставленъ сѣтъ | црѣ. На горюю сѣю егѣ | Высокого достѣнства Великіа Державы | Православнаго црствіа Россійскаго, | На немъ же | мѣ блгодать ѿ истинна цртвуютъ. | ѿ семъ | мѣне въ Бгѣ Пресѣщеннаго егѣ мѣтъ Гдѣ ѿцъ | Мѣръ Бѣрновѣтъ | Православнаго Архѣппа Уернѣговскій Новгорѣскій, | ѿ Всегѣ Сѣвера, | со всею Пѣсткою своею Рѣдзася, | Трѣдолубіемъ своимъ ѿписѣ сѣж блтъ ѿ истиннаго, ѿ тѣпомъ повелѣ нѣдати | въ Дрѣкарни Сто-Трѣецкой Ілѣнской, Уернѣговской. | въ Рокъ, а х ѿ третемъ. | Въ листѣ, 36 ненумеров. (не считая заглавія и обор.) страницъ въ двойной рамкѣ ¹⁾. Ня оборотѣ заглавнаго листа читаемъ эпиграфы:

Слѣва Бгѣ дяущемъ сѣсеніе Црѣмъ, фаломъ, ѿмг.

Гдѣ сілою твоею возвеселѣтся Црѣ, ѿ ѿ сѣсеніи твоѣмъ возрѣдзуютъ сѣло фаломъ к.

Црѣ возвеселѣтъ ѿ Бгѣ фаломъ, хѣ.

Црѣ оуповѣютъ на Гдѣ ѿ милостію вышнаго не поденжѣтъ фаломъ, к.

XXIII. Naiasnieysza nieba y ziemie Carica Panna Matka Panna Marija od Lazarza Baranowicza sławiona. Czernihów. 1683 г. 22 декабря. Въ листѣ, 24 лл. С., Э., Ф. 208 стр. ²⁾.

XXIV. Отвѣтное посланіе Лазаря Барановича 26 мая 1688 года, на вопросъ патріарха: „Отъ кого соборъ Флоренскій сложенъ былъ, и коея ради вины, каковымъ обычаемъ и како совершися?“—рукописи: 1) въ сборникѣ Новг. Соф. библіотеки въ 4^о XVII в. 367 лл. на л. 306—309; 2) ркп. Вологодской духовной семинаріи № 894/74 въ 4^о, 345 лл. на л. 313—317, какъ объ этомъ сообщаетъ П. М. Строевъ (Библ. Слов. стр. 186). 3) ркп. Царскаго 456 и 551, и 4) Румянц. № 97—Упоминаетъ не называя точно С (стр. 141). Ф. стр. 207.

¹⁾ С. 1680 г. декабрь, Э.

²⁾ Снимокъ страницы этого соч. данъ А. И. Соболевскимъ въ изданіи: „Сборникъ Снятковъ съ славянорусскихъ старопечатныхъ изданій 1895 г. ч. II. № XXVІІ.

XXV* Modlitwy | dżienne y nocne, | według zdania SS, | OO. Zą, Błogosła: | Jáśnie w Bogu | Przeoświecone^o | Je^o Mści Oycá | Łazarza | Baranowicza | z Łąski Bożej Prá | wosław: Archiepi: | Czern: | Nowh: etc.. | W Typ: Monást: S. | Troy: Jllińsk; Czern: | Wydane | Roku 1689, 8°. Листовъ 2 нен. +224+22 нен.

Заглавіе въ виньеткѣ съ изображеніемъ Св. Троицы, подъ которымъ—св. Антоній, пророкъ Ілія, св. Лазарь и св. Іоаннъ Богословъ; подписи кириллицей. На оборотѣ титульнаго листа изображенія Богородицы съ обычнымъ: „Мр—ѡв“, стоящей на полумѣсяцѣ; изображенія крайне грубы. „Przedmowa do czytelnika“ подписана: „Laurentius Krzczonowicz, ihumen ze wszytką w Chrystusie Bracią Monasterá Święto-Troieckie^o Pińskiego Czer-nihowskiego“.

XXVI. Дѣйствіе на Страсти Христовы (не позже 1650 г. ?) Рукопись Церковно-Археологическаго Музея при Кіевской Духовной Академіи.

Строевъ, 56 стр. отд. отт. статьи изъ Черн. Губ. Вѣдом. 1864 г. Петровъ, Труды К. Дух. Ак. 1866 г. II, 359, и С, стр. 8

XXVII. Nagrobek Iaśnie w Bogu Przeoświeconemu Jego Mci Oycu Josephowi Tukalskiemu Nielubwiczowi, Metropolicie Kiiowskemu Halickiemu na rok 1675. Стихотвореніе; всего—6 строфъ на польскомъ языкѣ. Издана въ „Лѣтописи Событій въ юго-западной Россіи въ XVII вѣкѣ“. Составилъ Самоилъ Величко. 1720, т. II, Кіевъ 1851 г. стр. 384—388. Ф., 208. С. 129.

XXVIII Письма Л. Барановича изд. Черниг. Епарх. извѣст. 1861—64 г. Ф. и 2-е изданіе. «Письма преосвященнаго Лазаря Барановича съ примѣчаніями, въ пользу Черниговской семинаріи». Черниговъ. Тип. Ильинскаго монастыря. 1865 г. 8°. 242 стр. (по списку, принадлежащему нынѣ Черниговской духовной семинаріи) ¹⁾.

¹⁾ Не лишнее будетъ упомянуть, что бібліотека Кіево-Печерской лавры обладаетъ почти всѣми, наиболѣе крупными сочиненіями Л. Б., порой даже въ избыткѣ; такъ, напр, Nowa Miąga—въ 5 экземплярахъ печатныхъ и рукоп. № 202

Мы перечислили здѣсь почти все, что до сихъ поръ извѣстно изъ произведеній Барановича; но какъ не сходятся показанія библиографовъ! Ни у одного мы не находимъ полного списка хотя бы тѣхъ сочиненій Барановича, которыя перечислены здѣсь. Эстрейхеръ, свѣдѣнія котораго нуждаются еще въ тщательной провѣркѣ—богаче прочихъ, но въ виду его краткости и неточности въ указаніи извѣстныхъ намъ изданій—трудно вѣрить ему. Сумцовъ даже заподозрилъ существованіе *Księgi rodza-ju*“, несмотря на свидѣтельство такого авторитетнаго современника Барановича, какъ Галатовскій („*I. Галатовскій. Кіевъ 1894, стр. 63*);—показаніе Галатовскаго подтверждаютъ данныя Эстрейхера и наши. Если „*Księgi śmierci*“ очень рѣдкое произведеніе, то и о нѣкоторыхъ другихъ мы не можемъ сказать, чтобы они отличались большой распространенностью и извѣстностью. Мы думаемъ, что списокъ, данный нами, далеко не полонъ: весьма возможно, что съ раскрытіемъ книгохранилищъ монастырскихъ и описаніемъ ихъ—появятся новыя, еще неизвѣстныя произведенія нашего трудолюбиваго и плодовитаго автора.

И мы можемъ утверждать это, такъ какъ имѣемъ возможность пополнить вышеприведенный списокъ новымъ, неизвѣстнымъ еще библиографамъ и историкамъ литературы произведеніемъ Лазаря Барановича. Это—небольшая брошюрка, случайно приобрѣтенная нами въ Петербургѣ на рынкѣ среди хлама въ 1896 г.

Представляя нѣкоторый интересъ, какъ собраніе стихотвореній на богословско-полемическія темы, она является интересной и потому, что показываетъ, каковы были тѣ брошюры съ которыми наши полемисты XVII вѣка обращались къ толпѣ—къ массамъ, неостававшимся безучастными во время церковно-богословскихъ споровъ.

(Польск. № 1) 40 л. 3—163. Кромѣ того, въ той-же библиотекѣ находится книга озаглавленная въ каталогѣ „Алфавитъ въ честь Божіей Матери“ (польск. № 71) безъ начала и конца. На 1—4 сохр. нумер. страницъ предисловіе—посвященіе: *Jeho Carskiego Preswitłoho weliczestwa... Panie Hetmanie* и т. д., подписанное Л. Барановичемъ. Засимъ 80 стр. нумер. содержащихъ выписки о Богородицѣ изъ разныхъ авторовъ. Не есть-ли это часть описаннаго выше № XXI*?

II.

Вотъ описаніе открытаго нами труда Л. Барановича.

XXIX. Filar Wiary | y Grunt prawdy. | S. Pawłem założony | A | przez Jaśnie w Bogu Przeoświeconego | Jego Mści Oyca | Łazarza Baranowicza | Archiepiskopá Czernihowskiego | Nowogrodzkiego etc., etc.) Prasem w Drukarni Nowogrodka siewierskiego | wicisniony. A. D. 1675. 4. стр. 13+2 нен.

На заглавной стр. эпиграфъ: „Wy się zǎwždy spręciwiacie Duchowi świętemu: | iáko Oycowie wászy także y wy. w Dzieiach 7. v. 51. |

За симъ слѣдуетъ непосредственно первое стихотвореніе.—

Содержаніе „Filara Wiary“ распадается на три части и заключаетъ въ себѣ XVII стихотвореній. Первые 9 и 14-е трактуютъ объ исхожденіи Св. Духа и о Троицѣ.

Первое озаглавлено:

„Pochodzenie Duchá,
Jak nasz rozum rucha“.

Въ немъ авторъ возсылаетъ хвалу Пресв. Троицѣ и вездѣ-сущію Божества:

„...w morzuć iest drogá, w wodach ścieżki twoie
Śladu nie mogą poznać myśli moie.

Nikt nie zna Syná, Ociec go zna tyle

Znać go stworzeniu nie po iego síle“.

Авторъ въ умиленіи преклоняется предъ тайной св. Троицы, образующей единое нераздѣльное, но и неслитное божество, царствующее вездѣ и повсюду.

Барановичъ касается исхожденія св. Духа отъ Отца: это такая тайна о которой простецы не должны и думать, если даже ангеламъ она недоступна!

„Nie bądź ciekawy badacz Maiestatá

Tak wysokiego, godzien iść do kátá.

Jeśli małego nie zgadniesz komara,

Jak iest złożony—to o Bogu wara“...

Въ разумѣ человѣческомъ постигающемъ только то, что заключается въ извѣстныхъ предѣлахъ, только то, чему можно

научиться изъ опыта—нѣтъ возможности даже отыскать образецъ, по которому совершается эта тайна. Единственный, поэтому, источникъ знанія о ней—то, что говоритъ откровение!

„Co Oycem świętym od Ducha podano,
To nam wymowić tylko przykazano“. (Стих. II).

Третье стихотвореніе говоритъ о томъ же: ангелы имѣютъ 6 крыльевъ и не знаютъ, какъ рождается Сынъ и исходитъ Духъ отъ Отца.

„A ty robaku, coś przylgnoł do gnoiu,
W poznaniu Boga w iakim będziesz stroiu?“

Каждому дано познавать лишь доступное ему, подобное его собственной природѣ и потому—

„Zá cie robakiem stał, iako robaká
Robaku poznay, znay siebie prostaka“.

„Отецъ—море; Сынъ и Духъ—рѣки“ текуція, неизвѣстно откуда берущія начало, говоритъ Л. Барановичъ въ IV стихотвореніи. Одно Лицо св. Троицы—немыслимо безъ другого—

„Jeden bez tych dwuch nigdzie się nie rucha“.

Барановичъ обращается съ молитвой къ Богу Отцу, чтобы онъ склонилъ Сына, къ выслушиванію людскихъ молитвъ:

„Po morzu świata iák korab pływamy,
Do Troycy morza nawieki zmierzamy.

Oycze wołay ná Syna: Syn moy ukochány!

Uszy na głos nakłon im, by nam był słyszány.

Na morzu świata często wstaią wały

Bez twego Syna—kto dopłynie cały?

Wiatry, i morze mile do słuchaia,

Choć by naywiększe wały wnet skracaią.

Day za Sternika Syna kochanego,

Im dopłyniemy do brzegu wiecznego“...

И духъ Святой, носящійся надъ бурнымъ житейскимъ моремъ даетъ пристать къ этому берегу ладѣ нашей жизни и охранить ее въ опасномъ пути.

Пятое стихотвореніе озаглавленное „То moie, iedno, a troie“ даетъ сравненіе, разъясняемое тутъ же авторомъ: Отецъ—источникъ, Сынъ — рѣка, Духъ Св. — вода: они даютъ отраду всякой твари. Въ нихъ одна вода, и кто ее пьетъ—будетъ жить вѣчно.

Шестое носитъ хитрое заглавіе

„Kokosz, gołąb ptaki,

Kto z nich dowiedź iaki“.

Кокошь—Христось, Голубь—Духъ св. Первый взлетѣлъ на крестъ и здѣсь испустилъ Свой духъ къ Отцу. Это сравненіе Христа съ кокошемъ не смотря на свою странность неодинокое у Лазаря Б. Въ „Мечѣ духовномъ“ имѣемъ тоже сравненіе:

Востаетъ ꙗко Орѣлъ Высоколетѣщій, обновѣся ꙗко Орлѣ юность ѣго; ꙗже прѣде бы ꙗко не скорого до лѣтѣнїа ѣ нижнаго Кокошъ: Коль краты [речѣ] восхотѣхъ събрати хѣда твоѣ ѿѣрлїе, ꙗкоже собириетъ Кóкошъ птѣнца своѣ по крылѣ, ѣ не восхотѣсте. Къ вѣуеру сїа кóкошъ волетѣ на Крѣтное Дрѣво, ѣ на нѣмъ оуспѣ. л. 5 об.

Но голубь—летитъ выше, чѣмъ кокошь, который собираетъ зерна въ мусорѣ.—Легче поймать кокоша, чѣмъ голубя—легче понять Сына, нежели Св. Духа. Основываясь на словахъ Еванг. (Іоанна 15. V. 26), которое прямо указываетъ на исхожденіе Духа только отъ Отца, Барановичъ замѣчаетъ:

„Kiedy nam słowo nie wyrzekło słowa

Duch idzie z niego—prożno moja głowa:

Janową mową trzeba kontentować,

Ewangieliey nam nie poprawować“.

Хотя у Іоанна нѣтъ „и отъ Сына“, но нѣкоторые смѣло спорятъ и обвиняютъ Русь, но

„Rusin stary, boi kary od Śyna nie kładnie,

Jan nie prawí, on nie sławi wymawia się snadnie,

Nie rzekł od Syná na Jana winá, daćcie pokoy Ruśi,
Jak Jan napisał, tak Rusin czytał, wszak ták czytać musi“.

Нечего ломать голову и свой слабый разумъ, а надо вѣ-
рить просто, не мудрствуя. Познанію Бога учать насъ на зем-
лѣ творенія Его, а на небѣ мы узримъ Его въ лицо—и убѣ-
димся, что все именно такъ, какъ мы вѣримъ:—

„Tu wiará miára; nad miarę kto skoczy:

To nie pochybna, że z drogi wykroczy:

Tego sie Rusin że obawia srodze,

Jako viator tylo wierzy w drodze“.

Седьмое стихотвореніе даетъ вкратцѣ тоже самое: простымъ
примѣромъ первыхъ ловцовъ—апостоловъ Барановичъ пытается
показать отношение лицъ Св. Троицы. Вотъ оно:

„Poiać Trzećiąką.

Naucz prostaka

Języku Boży

Z ciebie mistrz hoży.

Rybaki prostaki,

Lowili ryby, lowili y ptaki:

Kiedy Oyca maia,

Orłá to łapáią,

W Chrystusie Kokosz,

Piskłętom roskosz;

Kiedy Ducha maia,

Gołębia chwytáią“.

Нельзя, однако, не сознаться, что въ такомъ замыслова-
томъ объясненіи трудно разобратъся, не знакомымъ съ старой
символикой южно-русской литературы.

Восьмое стихотвореніе озаглавленное:

„Pan ieden hoyny,

W osobach Troyny“—

представляетъ собою небольшую по объему (10 строкъ) похвалу
Св. Духу: Все что мы имѣемъ въ священныхъ книгахъ—напи-
сано св. Духомъ:

„Nauki, pisma, zdania y wyroki

Od Ducha poszły, im stoją Proroki:

Ewangelią duchem napisali

Ewangelisty, y nam ie podali“.

Но чтобы освѣтить, наполнить собою и спасти міръ—Св. Духъ явился міру Сыномъ.

За тѣмъ подъ номеромъ IX слѣдуетъ:

„Na trudne pytanie,
Augustyna zdanie“.

Вопросъ заключается въ томъ, почему и Духъ и Сынъ происходятъ отъ Отца, а не тождественны? Отвѣтъ дается такой: и Сынъ и Св. Духъ отъ Отца, но первый рождается, а второй исходитъ; а различіе между рожденіемъ и исхожденіемъ непостижимо для человѣческаго разума. Св. Августинъ въ сочиненіи „*Contra Maximinum*“ даетъ такое объясненіе этой разницы: „Предвѣчное Слово—есть Сынъ, ибо, исходя изъ разума Отца, въ силу своего происхожденія подобенъ Отцу и есть истинный Сынъ; Духъ же Св., исходя изъ любви Отца и Сына является Богомъ потому, что исходитъ отъ Бога, а не потому, что исходитъ отъ любви“. „Эти тонкости (*subtelności*) оставляетъ Августинъ школамъ, и я ему въ этомъ подражаю“, замѣчаетъ Лазарь Барановичъ.

Все это изложено прозой, кромѣ перваго, слѣдующаго за заглавіемъ двустихія, заключающаго въ себѣ вопросы.

Четырнадцатое стихотвореніе:

„Lubo Syn z Duchem rownie,
Z Oucá á niewymownie“.

содержитъ въ себѣ тоже какъ и первыя разсужденія объ отношеніи лицъ Св. Троицы и имѣетъ цѣлью показать, что дѣйствительно Духъ Св. исходитъ отъ Отца, а не отъ Сына.

Вторая группа стихотвореній посвящена Божьей Матери, которую Л. Барановичъ почиталъ усердно, какъ свою покровительницу.

Такъ въ X стихотвореніи,носящемъ заглавіе:

„Szedł Pocieszyciel z gury wesoły

Na Bożą Matkę u Apostoły“.

Л. Барановичъ описываетъ сошествіе Св. Духа на Апостоловъ и Богородицу. Оно имѣетъ сравнительно простой характеръ, безъ обычной у Барановича витіеватости, переходящей порою въ несносную вычурность.

„Когда апостолы ожидали Св. Духа, они передали свою власть Богородицѣ. Она сѣла на тронъ своего возлюбленнаго Сына и наслѣдіе его спало на нее съ небесъ. Они ждутъ обѣщанной радости—Утѣшителя безъ тѣни скорби: и вотъ подымается шумъ, на небѣ громъ и на Тебя (Богородица) въ огненномъ языкѣ спадаетъ Духъ Святой. Тебя Сынъ оставилъ главою Церкви и прославилъ Духомъ Святымъ. Онъ увѣнчалъ Твою главу, чтобы Ты, Дѣва, весело правила Церковью“.

„Опустился языкъ и на головы апостоловъ—и по рѣчи ихъ—ясно стало, что они приняли Духа Св. Сразу они говорятъ на разныхъ языкахъ, обращаютъ быстро іудеевъ и язычниковъ, пишутъ Евангелія, творятъ чудеса—и все видятъ, что въ нихъ живетъ Духъ Святой“.

Изображеніе Сошествія Св. Духа дано здѣсь по западнымъ образцамъ: то же находимъ и въ лицевомъ хронографѣ 2-й редакціи: „въ срединѣ миниатюры сидитъ Пресв. Богородица съ воздвигнутыми руками, надъ главою ея снисходитъ Духъ Св. и огненные языки: по обѣимъ сторонамъ отъ Богородицы сидятъ Апостолы—тогда какъ въ русскомъ иконописномъ подлинникѣ читаемъ иначе описаніе сошествія Св. Духа ¹⁾).

Въ концѣ стихотворенія Л. Барановичъ обращается къ Богородицѣ: „другимъ женамъ приказано молчать ²⁾), а тебѣ назначенъ въ церкви престолъ... Св. Духъ влетѣлъ въ давно уготованное жилище—къ Тебѣ, на спасеніе всѣхъ... Очисти

¹⁾ См. А. Поповъ, Обзоръ хронографовъ II, 142.

²⁾ Вѣроятно намекъ на извѣстное средневѣковое „taceat mulier in ecclesia“, писавшееся иногда на стѣнахъ храмовъ.

меня, нечистаго, чистымъ своимъ духомъ! Дай мнѣ новое сердце, новій духъ и пусть оно стремится къ Богу и къ Тебѣ!”

Молитвенное вдохновеніе проникаетъ это стихотвореніе и придаетъ ему ту жизненность и силу, которой лишены разсмотренные выше вирши, вошедшіе въ «Filar Wiary».

И XI стихотвореніе отличается тѣмъ же характеромъ; оно озаглавлено

„Po Chrystuśie Márya zásiada,
Thron Synowski będzie dobra ráda“.

и посвящено восхваленію Богородицы, чему удѣляли особенно много вдохновенія католическіе—а за ними и западно-русские православные писатели.

„Марія занимаетъ мѣсто Христово и держитъ къ намъ рѣчь. Когда Пресвятая Дѣва стояла подъ крестомъ—только одинъ Іоаннъ былъ съ нею *). Они слышали, какъ Христосъ, вися на гвоздяхъ, на крестѣ отдалъ свой Духъ Богу, и имъ осталось касаться только его тѣла. Прочіе апостолы избѣгли этой минуты: („apostołowie tej ubiegli chwile“).

Но теперь Дѣва сидитъ на престолѣ, не подъ крестомъ стоитъ и не горюетъ (biedzi) — ждетъ утѣшителя съ небесъ: вижу жадное желаніе этого и у Апостоловъ... Они какъ пчелы слетѣлись къ маткѣ, чтобы съ нею вмѣстѣ принять утѣшителя, Духа“. Легче брать чѣмъ давать: когда Христосъ испускалъ духъ на крестѣ, рѣдкій изъ Апостоловъ шель подъ крестъ: теперь всѣ собрались принять отъ Отца Св. Духа, и у всѣхъ видно желаніе получить Его; а бóльшая была-бы добродѣтель—(spota) стоять подъ крестомъ съ Его Матерью. Слезы пролитыя тамъ Богородицей доставили міру благодать!

„Pod Krzyżem płacząc Matka wysłużyła,
Pocieszycielą łzami uprosiła.“

*) Отмѣчено преимущество ап. Іоанна предъ другими апостолами—черта свойственная малорусскимъ православнымъ поемистамъ. См. въ соч. „Nowa Miara“ на 4-й страницѣ „Przydatka“ Лаа. Бар говоритъ „takiego smiałka potka u pałka“—который, умаляя значеніе ап. Іоанна, возноситъ ап. Петра,

Siała tam łązami dzisiaj bierze żniwo,
 Zebrało na to y Uczniów co żywo,
 Tłoká to pono na żniwo zebráła,
 Y apostolska pod Krzyżem nie stała“.

Только Марія съ Іоанномъ слышали, какъ Онъ отдалъ Духъ Отцу. Сынъ надѣлилъ весь міръ Духомъ—и Имъ подѣлятся всѣ, какъ огнемъ; всѣмъ его хватить, ни отъ кого не убудетъ—и онъ согрѣетъ и Іерусалимъ и весь міръ.

„Tyś łaski pełna, Duch na twojej głowie
 Najbarzniej usiadł, z Cerkwią śmiało mówię.
 Rozlewającą tobie miarę dano
 Aby na wszystką przez cię Cerkiew lano.
 Udzielaj Mátko Synowskiego Ducha
 Niechay się ná część Bożą y twą rucha“.

Этимъ обращеніемъ къ Богородицѣ и заканчивается стихотвореніе.

Въ слѣдующемъ, XII-мъ, мы находимъ ту же тему. Оно озаглавлено

„Bog przed láty
 Był bogáty“.

„Дѣти обыкновенно держатся около своихъ матерей, потому что тѣ даютъ имъ жизнь и питаніе (молоко)“ Сынъ далъ Матери больше, надѣливши ее св. Духомъ: онъ видѣлъ ея горькія слезы—широкое море слезъ вылила она подъ крестомъ—и Духъ спустившись огнемъ надъ нею осушаетъ море слезъ Божіей Матери:

„Gdy się Duch w ogniu nad Maryą rusza
 Łez morze Mátki tak swojej wysusza“.

Третью группу образуютъ разныя стихотворенія на темы богословскаго характера, похвальныя и полемическія, въ которыхъ отстаивается православіе.

Такъ стихотвореніе XIII-е является перефразомъ текста изъ Екклезіаста I, 7. „Wszystkie rzeki wpadają w Morze do miejsca z kąd wychodzą“ *). Вотъ оно:

„Tam się Duch wraca z kąd naprzód pochodzi,
Sam to ná Krzyżu Pan Chrystus dowodzi.
Oycze w twe ręce Ducha mego dąie,
Od kogo poszedł, tam znowu przystaie“

Мысль стихотворенія и сравненія съ моремъ—уже читается выше, въ стихотвореніи IV:

„Ociec iak morze, Syn Duch—rzeki płyną“...

Пятнадцатое стихотвореніе, озаглавленное „W światłości twojej obaczymy światłość“ содержитъ въ себѣ слѣдующее:

„Тюрьмой былъ бы міръ, еслибы не свѣтилъ свѣтъ! Съ свѣтомъ все мило на землѣ:

„Obrotem światłem niebo wszystko działa,
Co się ná ziemi rodzi—niebu z tego chwałá“.

„Отецъ свѣта! ты пустилъ два свѣта: изъ своего солнца и изъ своего существа. Сынъ—свѣтило, Духъ свѣтило, ибо сходитъ огнемъ; Отецъ свѣта родитъ два свѣта! Кто не видитъ этихъ трехъ свѣтилъ въ единомъ цѣломъ—тотъ не знаетъ, что такое свѣтъ. Солнце свѣта! свѣти на твои творенія; пусть ясно познается, что Ты—три въ одномъ“.

XVI Стихотвореніе, какъ видно изъ заглавія:

„Niewierzy temu Ariy
Lubo Bog świadczy stáry“.

направлено было противъ Аріанъ. Здѣсь Барановичъ отстаиваетъ двойственность природы Христа и Его равенство съ другими лицами св. Троицы.

„Prawdą świadczy o prawdzie, że wszelki człek żywy
Nie wszelki temu wierzy, lubo Bog prawdziwy.
Galileus Florenczyk już wieku naszego
Perspektywą upátrzył w słońcu coś ciemnego,

*) „Всѣ рѣки текутъ въ море, но море не переполняется: къ тому мѣсту, откуда рѣки текутъ, онѣ возвращаются, чтобы опять течь“ Еккл. I, 7 по р. пер. Библи. Синод. изд.

Христось же—всегда былъ лучше, выше всѣхъ: поѣтому, кстати Барановичъ припоминаетъ эпизодъ изъ жизни Христа, рассказанный св. Евангелистомъ

„Nad syny ludzkie Chrystus był slicznieyszy,
Nad wszystkie Mistrze pewnie był mędrzeyszy.
Jako ten umie a nie bywał w szkole,
O gornym Pánie ták pletli ná dole“.

И изъ этого стихотворенія, какъ и изъ предыдущихъ нѣкоторыхъ—выводъ одинъ, указывающій на то, какъ въ сущности мало значенія придавалъ Л. Барановичъ тонкостямъ богословской науки и хитрой діалектики, въ которой онъ самъ былъ также достаточно силенъ:

„Wierzać trzeba, o Bogu nie szperać głębo:
Język tu nie wymowi, á nie doyzry oko.
Sama wiara z pokorą co wydoląć może
Nie razpráwiać lecz kłaniać tobie treba Boże!“

Послѣднее XVII-е стихотвореніе, подъ названіемъ:

„Mocno dufay w Pánie,
Ma o cie stáranie“—

вполнѣ соотвѣтствуетъ общему настроенію, которымъ проникнутъ весь этотъ сборникъ.

Здѣсь высказывается мысль, что если Богъ не отвернется не прогонитъ отъ Себя человѣка, послѣдній всегда можетъ спастись.

Тройнымъ узломъ связанъ Богъ съ человѣкомъ и никто разорвать его не сможетъ. Заключается это небольшое стихотвореніе строками:

„Ludzkie masz ciało, żeś iest ludzki Synie,
Precz nie odgániasz, y któż z ludzi zginie?
Jeślim oziębły między ludzmi dusze
Na ciepły język twoy poruszyć muszę“.

За симъ слѣдуетъ сентенціи и выписки изъ псалмовъ, символа апостольскаго, посланія къ Галатамъ, расположенныя такъ.

что отчасти поясняют друг друга, чередуясь: одна на латинском—следующая на польскомъ языкѣ. Эти прозаическія выписки занимаютъ 31 строку 13-й и 11 строкъ послѣдней нумерованной 14-й страницы.

Таково содержаніе найденнаго нами новаго труда Лазаря Барановича.

Небезынтереснымъ представляется намъ вопросъ, въ какомъ отношеніи находится „Filar Wiary“ къ другимъ сочиненіямъ, изданнымъ Л. Барановичемъ, и вообще къ обстоятельствамъ его жизни. Въ 1674—1675 годахъ подготавлилась „Nowa miara“, вызванная сочиненіемъ иезуита Боймы „Stara wiara“, вышедшимъ въ 1668 году, полнымъ нападокъ на православіе и главнымъ образомъ полемикой по вопросу объ исхожденіи Св. Духа. Лазарь Барановичъ, насколько извѣстно изъ его переписки, всячески побуждаетъ и И. Гизеля, и І. Галятовскаго отразить нападеніе Боймы. Самъ же—принимается за составленіе „Nowej Miary“, которая и выходитъ въ свѣтъ въ 1676 году. Содержаніе этой послѣдней распадается на двѣ части: въ первой доказывается, что власть папъ не есть власть прямыхъ намѣстниковъ Христа, коимъ обязаны подчиняться всѣ христіане; вторая трактуетъ объ исхожденіи Св. Духа отъ Отца. Изложеніе пересыпано стихотвореніями и отступленіями отъ главной темы.

Весьма возможнымъ кажется намъ, что „Filar Wiary“—есть не что иное, какъ—такъ сказать, пробный шаръ: эта брошюра должна была подготовить читателей Nowej Miary. Въ этомъ убѣждаетъ насъ изслѣдованіе содержанія интересующихъ насъ памятниковъ.

Во второй части „Nowej miary“ стр. 313 и дальше читаемъ стихотворенія:

1) „Pochodzenie Ducha“...=F. W. № I.

2) „O Duchu Bożym który czarty żenie“... (=F. W. № II).

3) „Troyca iest Panna, Ociec rodzi Syna“... (=F. W. № III)

и т. д. до стр. 423, на которой читаемъ стихотвореніе XV—
„w Bostwie wewnętrzne tchnienie—żywota nasienie“, котораго въ

Filar'ъ не находимъ. Далѣ слѣдуютъ еще 3 стихотворенія, совпадающія вполнѣ съ №№ XV, XVI и XVII Filara Wiary. Мѣсто стихотвореній на сторонахъ листа не совпадаетъ, однако, съ тѣмъ, на какомъ находятся онѣ въ Fil. W. Кромѣ того, ниже на стр. 343, читаемъ: „Sam Duchu swięty Ruś pogodź z Lechami...“—стихотвореніе, часть коего издана г. Сумцовымъ *); въ заключеніи и вступленіи—тоже рядъ стихотвореній.

Если же примемъ во вниманіе заглавіе, читаемое въ книгѣ „Nowa Miara“ послѣ вступленія и предисловія къ Боймѣ и читателю: „Fundament starey Wiary“, то связь нами найденнаго памятника съ „Now Miar.“ оказывается вѣ сомнѣній и высказанное нами предположенія о роли и назначеніи „Filara Wiary“—оправдывается.

Нельзя не отмѣтить, что „Filar Wiary“ составленъ весьма непоследовательно. Содержаніе стихотвореній, какъ видно изъ даннаго нами обзора, правда, однообразно, но они, трактуя о нѣсколькихъ вопросахъ, размѣщены совершенно безъ системы и порядка. Это почти общая черта южнорусскихъ авторовъ, преимущественно же—Л. Бараповича: можно съ перваго взгляда подумать, что авторъ руководился при размѣщеніи стихотвореній скорѣе какими либо техническими, типографскими соображеніями, чѣмъ мыслію дать читателю удобный для усвоенія, систематизированный матеріалъ.

Во всякомъ случаѣ «Filar Wiary» показываетъ намъ, что Л. Барановичъ, готовясь выпустить большое сочиненіе противъ Боймы, не удержался, чтобы за годъ—а то и меньше—передъ тѣмъ, выпустить брошюру, которая по своему объему была удобнѣе для распространенія, а форма виршъ давала болѣе модный и популярный видъ излагавшимся въ нихъ богословскимъ вопросамъ.

Что брошюра пошла въ ходъ и была „зачитана“—не остается сомнѣнія: единственный, извѣстный пока экземпляръ,

*) Сумцовъ. Лазарь Барановичъ. стр. 137.

ускользнувшего отъ вниманія историковъ и библіографовъ сочиненія, находится у автора этихъ строкъ.

Было бы полезно предпринять поиски по нашимъ монастырскимъ книгохранилищамъ: быть можетъ нашлись бы и другія какія нибудь сочиненія нашего плодовитаго автора, изданныя имъ въ теченіе его многолѣтней, почти вѣковой жизни.

Вл. Перетцъ.

Księga Śmierci

архіеп. Лазаря Барановича.

Въ статьѣ, посвященной вновь найденному мною изданію архіеп. Лазаря Барановича „Filar Wiary“, мною данъ библиографическій обзоръ и описаніе тѣхъ трудовъ названнаго автора, съ каковыми мнѣ удалось ознакомиться въ Имп. Публ. Библиотекѣ въ С.-Петербургѣ. Продолжая свои поиски, когда уже статья была отпечатана, я наткнулся на „Księgę Śmierci“ (См. мой „Filar Wiary“ подъ № XIII) въ библиотекѣ Церковно-Археологическаго Музея при Кіевской Духовной Академіи (В. 286, отъ гр. Милорадовича). Только І. Галятовскій и Эстрейхеръ упоминаютъ объ этой книгѣ; проф. Сумцовъ, какъ было отмѣчено, даже заподозрѣваетъ существованіе ея, наравнѣ съ „Księgą Rodzaju“ ¹⁾. Очевидно, это сочиненіе принадлежитъ къ числу особенно рѣдкихъ, и потому считаю небезполезнымъ удѣлить ему нѣсколько болѣе вниманія, чѣмъ другимъ, описаннымъ мною.

Вотъ его титулъ:

Księga | Śmierci. | albo—krzyż Chrystvsow.—ná kto-
rey | żywot nasz vmarł | Ale śmierć samą żyć náuczył. | przez |

¹⁾ Это изданіе Л. Барановича описано нами въ „Filar Wiary“ подъ № XIV*.

Jaśnie w Bogu Przeoświeconego | Iego Mości Oyca | Łazarza
Baranowicza | z Bożej łaski Archiepiskopą | Czernihowskiego,
Nowogrodzkiego | y wszystkiego Siewierzą | smiertelного смер-
тельным podaną. | Z Typographiey Archiepiskopskiej w Nowo-
grodку Siewierskim zostaiącey. R. P. 1676. in 4°, 68 ненеу-
мерованных листовъ.

На оборотѣ титульнаго листа два эпиграфа:

Strach śmierci przypadł na mię. Psal. 45. v. 5.

Posłusznym był aż do Śmierci. Phil. 2. v. 8.

Прежде чѣмъ обратиться къ характеристикѣ содержанія
этой, довольно пестро составленной книжки, остановимся на
одномъ стихотвореніи (л. 50), озаглавленномъ: „Anno Tysiąc
Sześćset Siedmdziesiąt Szostego“,¹ потому что оно даетъ хорошія
даты для распредѣленія въ хронологическомъ порядкѣ сочиненій
Барановича. Галятовскій въ своемъ перечисленіи считаетъ пер-
вымъ „Miecz“, а за симъ по порядку: Trąby, Lutnia, Miara,
Żywoty SS., Księga Rodzaju и на седьмомъ мѣстѣ ставитъ
„Księgę Śmierci“,—что въ упомянутомъ стихотвореніи находитъ
себѣ прочное подтвержденіе. Здѣсь Л. Барановичъ пишетъ:

„Szostą książeczką, siedmdzieśiąt szostego,
Ze na świat wyszła | wielbię wszechmocnego.
Iego to sprawą, on sześć dni pracował,
Y w moim szostym dziele forytował.
Y książce siódmej, Śmierci, Bog pomocy swojej
Dodak; | stało się teraz według wiary moiej.
Nim śmierć nadeszła jużem Śmierci Księgę
Wydał, od śmierci bym już y wziął cięgę...

Какъ же теперь, спрашивается, расположить свѣдѣнія о
дѣятельности Барановича, руководясь этимъ новымъ указаніемъ
автора о своихъ трудахъ? Намъ кажется, что № III, V и
XII *) едва-ли существовали въ дѣйствительности; въ особен-
ности возбуждаетъ подозрѣніе — „Apollo Chrzesciański“, какъ
стоитъ въ спискѣ Эстрейхера. Что же касается другихъ, т. е.

*) Apollo chrzescianski, Rozmowy o wierze, O chirotonii.

№№ VII, VIII, IX, XI, а равно XXIX *), то, по всей вѣроятности, Л. Барановичъ не нашелъ нужнымъ упоминать объ этихъ изданіяхъ, считая ихъ маловажными **). Такимъ образомъ, какъ намъ кажется, могутъ быть соглашены старія свидѣтельства съ новыми данными, заключающимися въ „Ks. Smierci“. Эта книга Л. Барановича должна быть поставлена послѣднимъ № среди изданій, вышедшихъ въ 1676 г.

То же стихотвореніе, въ которомъ мы находимъ выше сообщенныя свѣдѣнія о хронологіи дѣятельности Л. Барановича, даетъ объясненіе страннаго заглавія всей книги:

„Rodzić się komu przydało, to czeka
Smierć niepochybna, rząd ma do człowieka.
Z pradziadow, dziadow, oycá, czekam smierci;
Kto się narodził, od niey nie wywierci.
Umrę w pierwszym Adámie, lecz wtorym ożyję,
Panie cieszą mię ná twym Krzyżu dwoie kiie. (Ps. 22, 4).
Krzyż, Księga smierci ná nieys zmarł dla człeká,
Tobie Żywotu żywot dan od wieká.
Swąś śmiercią naszą śmierć do szczętu zgładził,
Będąc Mądrością mądrześ tak poradził.

Крестъ, орудіе смерти—надежда на избавленіе отъ смерти. Обращаясь къ читателямъ, авторъ, рекомендуя свою книгу, говоритъ:

Tę Księgę Smierci czytacie co żywo
Czekając smierci; coż umrzeć za dziwo?
Iák umarłego wskrzesiłeś Łazárzâ,
Y nam umarłym niech się toż nadárzâ,
Osobliwie mię ta czeka fortunâ,—
Tâ Łazárzowâ dziw uznâłâ trunâ.

*) Слова на Воскресеніе Христова, св. Троицу, на Благовѣщеніе, Вечерній плачъ и заугрення радость и „Filar Wiary“.

**) Не представляютъ ли №№ VII, VIII, IX лишь оттиски изъ „Трубы“? Мы знакомы съ этими брошюрами лишь по краткому описанію проф. Сумцова.

Krzyż Księga Śmierci, Księga y Żywota
Czytać wam na nich niech będzie ochotą...

Krzyżem was swoim Chrystus błogosławi,
„Za wasem umarł”—do nas wszystkich prawi.

— Слѣдуетъ цитата Ев. Іоанна, XV, 13.

Какъ изъ сказаннаго видно, вниманіе Л. Барановича обращается на св. Крестъ. Ему и посвящена первая часть книги—первые 40 листовъ. Здѣсь цѣлый рядъ стихотвореній, пересыпанныхъ цитатами изъ Св. Писанія и благочестивыми размышленіями. Первое озаглавлено:

„Krzyżowe rogi
Talent to drogi“.

„Zbawienną pas nas wprzód nauką w świecie,
Potym na rogu zbawienia spasa wiecie.
Krzyż rog zbawienia mego, krzyż mię zbawił,
Spasa na nim wisząc śmiercią to swą sprawił.

„Krzyżowym rogiem starto diabłu rogi“ и ненавистникъ не такъ жестокъ къ роду людскому; всякій имѣетъ опору въ Крестѣ. Онъ стоитъ на пути; всѣ мы странники, всѣмъ нужно утѣшеніе—и мы получаемъ его.

Далѣе авторъ сообщаетъ читателю о себѣ:

„Krzyżowego ze pługą chleb u Spasa iadłem
Nowogrodzkiego, potym w Czernihowie siadłem
Na Archiepiscopskiej Stolicy, godziło
Krzyż Spasowi przypisać, iemu z Krzyżem miło“.

Намѣреваясь достойно восхвалить Христа и его Крестъ и вмѣстѣ съ тѣмъ указать на него, какъ на единственный источникъ спасенія человѣка отъ вѣчной и неминуемой смерти, Барановичъ пишетъ:

„Iák pisklę piszczę żyjąc tu na świecie,
Ziarna szukám tam, gdzie iest w świecie śmiecie.
Kokoszká moia Chrystus, gdy mię nie przygárnie
Pod swoje skrzydła, pównie tu mam zginąć marnie“.

За симъ слѣдуютъ стихи на 4 буквы: І. Н. Ц. І. и различные выписки изъ Св. Писанія, Бл. Августина, Іоанна Златоустаго—все на польскомъ языкѣ. Интересны автобіографическія признанія въ стихотвореніи (л. 4):

„Lat dziewiętnaście upłyło,
Nic dobrego nie zrobiło“.

Здѣсь Л. Барановичъ жалуется на свои недостатки такъ:

„Lat temu dziewiętnaście iak krzyż naszą złoty
Pasterski, a Pasterskiej nie wypełniam cnoty.
Przebacz Pasterzu na Krzyżu wiszący,
Żem w bolach mrucał krzyż złoty noszący.
Za żelazny mi stał przy słabym zdrowiu,
Nie miałem żadnych dzieł na pogotowiu“...

Послѣ стихотворенія „Tria sunt omnia“, гдѣ встрѣчаемъ то же сравненіе Христа съ кокошемъ, что и въ „Filar'Ń Wiary“: („Tyś iak kokoszka na drzewo wleciała...)—повидимому, излюбленное у нашего автора, — читаемъ фигурное стихотвореніе: крестъ, надъ верхнимъ концомъ надпись: „Pan“, съ боковъ „Panna“ и „Jan“—т. е. символическое изображеніе Деисиса.

Стихи гласятъ слѣдующее:

„Dwa kwiatki kwiatka trzeciego wspieraia
Nie na polu—na palu krzyżowym go maia“...

Одинъ цвѣтокъ—Св. Дѣва, второй—ап. Іоаннъ; они смотрятъ, какъ страдаетъ третій, сорванный въ полѣ, увядаетъ исколотый терніями. Этотъ полевой цвѣтокъ—Христосъ—является единственнымъ лѣкарствомъ отъ смерти въ слѣдующемъ стихотвореніи, озаглавленномъ „Contra vim mortis non est medicamentum in hortis“.

Съ л. 7 до 34 слѣдуютъ фигурныя стихотворенія—акrostихи довольно неуклюжіе, по алфавиту на слова: acre, acta, acua, adam ...zaba, znak, zona, żona, żyto.

Вотъ напримѣръ:

Coma. Me włosy czesane cierniami
Wy ie czesecie grzebeniami.

Весьма курьезно стихотворение озаглавленное „Ptaka“:

„Mnich ma być iaki, Uczą go ptaki.

Synogárlica należy do Mnichá,

W modlitwách iak ta, tak ten teskniąc wzdychá.

Słowikiem w chorze by nabożnie spiewał.

A prze gorliwość wielką aż omdlewał.

A w kapitule pelikanem, zmázy

Wyznáwał swoje, sám ponosił rázy.

Na dormitárzu iak páw stąpał zcichá,

Z bráci żadnemu nie pomysłał lichá.

W mowie żorawiem, by uważał mowę,

Y ná słuch cudzy czułá skłaniał głowę.

A w szkole orłem, áby bystro wglądał

W nauki, y tey iák słońca pożądał.

Gołębiem w drodze, by rozmázał rzeczy

Pilnie czytane, y miał ie na pieczy.

Jastrząbem aby był Panu w kazaniu,

Korzyści czynił w pilnym nabywaniu.

Azaś w trápézie wrobla nasladował,

Co mu postawia, w tym wszystkim smakował.

Вслѣдъ за этими стихотвореніями идутъ подобныя же съ тою разницею, что вмѣсто отдѣльныхъ буквъ на концахъ креста читаемъ цѣлыя слова; такъ, первое стихотвореніе изъ этой серіи посвящено веснѣ, лѣту, осени и зимѣ, второе четыремъ темпераментамъ и т. д., причемъ подбираются четыре соотвѣтствующія понятія. На л. 37 об. и л. 38 рисунки къ стихамъ! 1) — въ центрѣ четвероконечнаго креста ликъ Христа, на концахъ — два ока и два уха; 2) — въ центрѣ сердце съ терновымъ вѣнцомъ, по концамъ — руки и ноги, пронзенныя гвоздями. Засимъ — выписки и разсужденія о крестѣ. Съ л. 41 слѣдуютъ стихотворенія на различныя темы, именуемыя въ заглавіи, напримѣръ: „Uczniom Pan drogi umywa nogi“, „Piątek“, „Kto w piątek nie pości, czyni to ze złości“, и т. д.

На оборотѣ л. 43 грубая гравюра слѣдующаго содержания, изображающая образъ Купятицкой Богородицы. Въ двой-

ной рамкѣ, въ облакахъ четвероконечный съ овальными концами крестъ; въ центрѣ его стоитъ Пресв. Богородица въ коронѣ и нимбѣ съ Младенцемъ. Въ верхнемъ концѣ какой то святитель, въ боковыхъ, въ медальонахъ—Ев. Лука и ап. Андрей. Надъ перекладиной слѣва на колѣняхъ пр. Лазарь въ святительскомъ облаченіи, справа—ангелъ въ той же позѣ съ поднятымъ мечемъ въ лѣвой рукѣ. Подъ перекладиной св. Борисъ и Глѣбъ съ копьемъ и пожемъ. На л. 44—стихотвореніе и крестобогородичный тропарь—по польски, затѣмъ— „Peźlárżom u Rythmopiscom“ и др.

Какъ и въ другихъ—и въ этой книгѣ Л. Барановичъ не остался чуждымъ политической жизни современнаго ему общества. Какъ въ „Lutnie Apollinoweу“ и въ „Nowey Mierze“—такъ и здѣсь (л. 48—50) онъ старается провести мысль о необходимости единодушнаго отпора туркамъ со стороны Польши и Руси. Если тамъ онъ только проситъ Бога примирить Русь съ Ляхами для совмѣстной борьбы противъ общаго врага,—то здѣсь онъ, взявши эпиграфомъ пословицу „Audaces fortuna iuvat“, зоветъ всѣхъ на войну. У христіанъ, пишетъ онъ, есть помощь на Турка—св. Крестъ; имъ вооружившись—

„Nie znidziesz z pola, aż Turka położysz“;

Idź, choć mi przymow: „Rymopisco, wróżysz“

—„Vates“ Poeta dawno powiedziałano,

Według mey wróżki oby z nim wygrano.

Необходимость согласія между русскими и поляками онъ старается доказать примѣрами (л. 48 об): „Евсевій Емесійскій пишетъ, что если во время перелета птицъ въ теплые края кака-нибудь изъ птичекъ утомится отъ долгаго пути надъ моремъ, то другія болѣе сильныя подлетаютъ и поддерживаютъ ее на себѣ, и такъ всѣ благополучно долетаютъ до теплыхъ краевъ. Такимъ же образомъ и Московскій Орелъ спасаетъ Польскаго Орла отъ Турокъ“. Второй примѣръ—олени, поддерживающіе другъ друга при переходѣ чрезъ рѣки.

—„Отчего, ты русакъ, не помогаешь Поляку? спрашиваетъ Барановичъ въ слѣдующемъ стихотвореніи. Важнѣе же всего—

порядокъ, а не мочь: „Kiedy wyszła orda, wprzod by był Ordo trzeba, a niż korda“.

„Amen. Day Boże Turka wziąć na poże! восклицаетъ поэтъ въ заключеніе первой строфы. „Истинно признаюсь вамъ, милые мои христіане—великій позоръ вамъ, что вы не прикончите съ туркомъ. Не только свѣтскіе, но и духовенство могли бы поразить его: онъ помышляетъ и день и ночь, какъ бы покорить себѣ христіанъ. Но мы, призвавши Бога, настигнемъ его! Но—„od woyny, głodu, maru zbaw nas Święta Troysa! молится поэтъ. Его воинственное настроеніе утихаетъ при мысли о спутникахъ войны.

На л. 51—60 подъ общимъ заглавіемъ „Zodiak w Narodzeniu Pańskim“ читаемъ рядъ стихотвореній на разные случаи, относящіеся къ Рождеству Христову; л 60—61 такія же „O Chrzcie Pańskim“; л. 61 об. о Воскресеніи, л. 62 и далѣе о Вознесеніи и другія, причемъ и здѣсь авторъ возвращается къ особенно занимающей его борьбѣ съ Турками въ стихотвореніи „Cerkwi Salomonowej modły oby Turkow pobodły (л. 66).

Въ заключеніе авторъ обращается (на об. л. 68) къ читателю съ стихотвореніемъ, въ которомъ проситъ прощенія, что осмѣлился писать о дѣлахъ Божіихъ, будучи недостойнымъ.

Dosyć pior mają Anyolowie w niebie,
 Panie opisać nie potrafią ciebie.
 Coż ja robaczek potrafię o Panie?
 Jam robak, panskie te słyszałem zdanie;
 Jako robaczek cisnę do robaka,
 Rybaki rybki łowią, łowią raká.
 Wszelkie dychanie kiedy Pana chwali,
 Y moy robaczek do kupy się wali.
 Jakąś dał siłkę, z taką popisuję,
 Panu poddaństwo y ia ofiaruję.

Эта обычная у старинныхъ авторовъ манера самоуничиженія выразилась у Л. Барановича въ изложенной имъ формѣ сравненія человѣка съ ничтожнымъ червемъ;—то же находимъ и въ „Nowey Mierze“ и въ „Filarze Wiary“.

Мы, можетъ быть, слишкомъ обстоятельно и подробно старались обозрѣть содержаніе „Księgi Śmierci“, злоупотребляя выписками изъ стихотвореній Барановича, далеко не отличающихся красотой формы и богатствомъ мысли; но нами руководило желаніе познакомить интересующихся малорусско-польской литературой XVII вѣка съ очень рѣдкой книгой, произведеніемъ во всякомъ случаѣ не послѣдняго въ ряду литературныхъ труженниковъ той эпохи.

В. Перетцъ.

F. 8037

INSTYTUT
BADAŃ LITERACKICH PAN
BIBLIOTEKA
00 330 Warszawa, ul. Nowy Świat 72
Tel. 26-68-63

F: 8037